

УДК: 39:811.112.2
DOI 10.35254/bhu/2022.62.56

Каниметова А. Б.,
К. Карасаев атындагы БМУ

Султантороева Ч. М.,
И. Арабаев атындагы КМУ

ЧЕТ ТИЛИН ОКУТУУДА ФОЛЬКЛОРДУК ЧЫГАРМАЛАРДЫН НЕГИЗГИ РОЛУ

Кыскача мазмуну

Бул макала немец элинин фольклордук жанрдагы чыгармаларынын чет тили сабактарында колдонуунун ыкмалары боюнча жазылды. Фольклордук чыгармалардагы жомоктор, макал-лакаптар, жанылмачтар чет тилин окутууда эн башкы ролду ойнойт. Бул чыгармалар менен угуучулар тилдик байланыштардын ыкмаларын кунт кою, эске тутуу жана жомоктордогу кармандардын оң, терс сапаттарын чет тилинде окуп, айырмалоону үйрөнүшөт. Сөз байлыгы өркүндөйт жана үн кубултуп окуу, жаны лексикалык сөздөрдү катыштырып сүйлөмдөрдү түзүү мүмкүнчүлүктөрү артат. Жанылмачтарды акырын жана тез-тез айтуу менен тыбыштарды туура айтуу, тидин ийкемдүүлүгүн арттыруу жөндөмдөрүнө ээ боло алышат. Макал-лакаптарды бир эле тилде үйрөнүшөт, дагы эки башка тилдеги аналогун кошо үйрөнүүгө жетишишет.

Түйүндүү сөздөр: элдик фольклор, жомоктор, макал-лакаптар, жанылмачтар, салт-санаа, элдик маданият, руханий маданият, ой жугуртуу, оозеки чыгармачылык.

Каниметова А. Б.,
БГУ имени К. Карасаева

Султантороева Ч. М.,
КГУ имени И. Арабаева

ОСНОВНАЯ РОЛЬ ФОЛЬКЛОРНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В этой статье рассматриваются материалы о духовной культуре традиции изучаемой страны. Иностранный язык - выступает инструментом о личности в традиционной культуре страны.

Фольклорные жанры написаны для использования в устной речи. Методы изучения фольклорного жанра дает студентам многое. В фольклорных произведениях студенты изучает истории искусств, а также пословицы, скороговорки, сказки в разных жанрах. В этих произведениях развивается речевые навыки и нравственные воспитание студентов. А также поднимается уровень общения, внимания, памяти. Студенты могут различать позитивный и негативный характер персонажей. В скороговорках у них развивается речевые артикуляции. В пословицах студенты изучает аналоги больше двух языков. В дальнейшей жизненной ситуации они могут употреблять эти фольклорные жанры.

Ключевые слова: народный немецкий фольклор, сказки, пословицы, скороговорки, обычаи, народная культура, духовная культура, мышление, словесное творчество.

Каниметова А. Б.,
BSU named after K. Karasaev

Sultantorojeva Ch. M.,
KSU named after I. Arabaev

THE MAIN ROLE OF FOLKLORE WORKS IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Abstract

This article discusses materials about the spiritual culture and traditions of the studied country. Foreign language - acts as an instrument of personality in the traditional culture of the country of the language being studied. Folk genres are written for use in spoken language. Methods the study of the folklore genre is given to students a lot. Students study folklore works of art history as well as proverbs, tongue twisters in different genres. These works develop speech skills and moral education of students.

Also the level of communication, attention, memory rises. Students can distinguish between positive and negative characters. In tongue twisters, they develop speech articulations. In a future life situation, they can use these folklore genres.

Keywords: folk German folklore, fairy tales, proverbs, tongue twisters, customs, folk culture, spiritual culture, thinking, verbal creativity.

Азыркы учурда жогорку окуу жайларында чет тилин окуп үйрөнүп жаткан студенттерге (угуучуларга) чет тилин окутуп үйрөтүүдө анын фонетикалык лексикалык, грамматикалык бирдиктерин үйрөнүү менен тексттерди окуп, суроо берип жана ага жооп берүүгө, өз алдынча баарлашууга болгон көндүмдөрүн артырууга толук мүмкүнчүлүк ала алышат.

Мындан сырткары, ошол элдин маданиятын, салт-санааларын тааныштыруу аркылуу тил маданиятын өз деңгээлине жеткирүү кадамдарынын пайда болушуна карата окутуучулар алдында көп кырдуу усулдук ыкмаларды пайдалана алуу жоопкерчилиги да коюлган.

Ошондуктан, ар бир изденип иштеген окутуучу чыгармачылык аркылуу жогорку тил маданиятын кыйла алдыга жетелөө менен билимдерди берүү үчүн эмгектенип келет.

Үйрөнүп жаткан чет тили боюнча фолклордук жанрдагы оозеки чыгармаларды, макал-лакаптарды, жомокторду, табышмактарды, жанылмачтарды окутуу жана аларды сүйлөө сабактарында (практикалык сабактарда) көбүрөөк колдонуу мүмкүнчүлүгүн түзүү зарыл.

Өздөрү үйрөнүп жаткан тилдин мекени болгон өлкөнүн тарыхын, маданиятын, үрп-адаттарын жана каада-салттарын билүү менен студенттердин тилди андан ары тереңдеп таануусуна жол ачат.

Студенттерди тил үйрөнүүдө үйрөнүп жаткан тилге тиешелүү фольклордук чыгармаларды окутуп таанытуу чоң роль ойной тургандыгын практикада көрүп келебиз.

Фолклордук чыгармалар аркылуу башка элдердин элдик осуяттарын, элдик даанышмандыгын, акылмандык насааттарын билүүгө мүмкүнчүлүк болот. Мисалга алсак, немис фольклордук чыгармаларын окуп таанышуу менен ошол элдин руханий салты, руханий маданияты менен тааныша алышат. Ар бир элдин улуттук маданияты, тарыхый тажрыйбасы кылымдар бою келе жаткан айкын акыл-эстин жыйындысынан, ой жүгүртүүсүнөн, турмуштук байкоосунан алынып сакталып келген. [1, с. 312]

Демек, оозеки чыгармачылыкты тил менен айкалыштырып окуутуда ошол элдин турмуштук идеяларынын, даанышмандыгынын, улуттук маданиятын көтөрүүгө багытталган чыгармаларда адамдык кадыр-барк, ички сезим, максаттуу туура позициялар чагылдырылганын таануу аркылуу азыркы жаштар башка чет элдик адеп-ахлактык тарбиянын оң жана терс жактарын туура баалап таанууга жеткиликтүү багыттарды ала алышат. Ар бир элдин улуттук маданияты ошол элдин сыймыгы болуп эсептелинет.

Төмөндө фолклордук чыгармалардын өзөгүнө кирген айрым бөлүктөргө токтолсок:

Жомок – элдик оозеки чыгармачылыктын белгилүү жанры. Жомоктордо угуучулар кокусунан жаралып жаткан окуяларды изилдешет. Анткени жомоктук проза адабияты ар дайым жакшылыктын жеңиши менен жыйынтыкталат. Жомоктун өзөгүндөгү сюжеттерде динамизм, айкындык жана көп эпизоддор ар кандай кырдалдар аркылуу өнүгүп турат.

Жомок фантазиянын жардамы менен өнүгөт. Ошондуктан, жомоктордо көптөгөн жагымдуу, кайрымдуу нерселер кездешет. Жомоктогу угуучулар көптөгөн адамдык факторлорду: кайраттуулукту, адилеттүүлүктү жана акылмандыкты үйрөнүшөт. Жомоктордогу бул өзгөчөлүктөр жаштарды гана эмес, чондорду да кызыктырат. Жомоктор эки бөлүктөн турат: адабий жана элдик. Жомоктор ар бир элдин улуу муундарынын муундан-муунга оозеки түрдө өткөрүп келген табериги.

Мисалы: угуучулар үчүн популярдуу жомокторду жазган немис авторлор бир тууганда Гриммдердин кол эмгегине таандык. (1812-жылы жарык көргөн) тегирменчи айым «Фрау Холле» чыгармасын пайдалануу өтө жагымдуу жагдайды жарата алат.

Бул жомок жаштайынан ата-энесинен ажыраган жетим кыздын тагдырын баяндайт. Кичинекейинен өгөй апасынан ар кандай кордук көргөн. Өгөй энеси өгөй кыздан кутулууну каалап, аны кудукка секирүүгө мажбурлаган.

Ал жерден ал өзүн жер астындагы башкача дүйнөгө туш болот. Кудукка түшкөндөгү жол аны Тегирменчи айымга алып барды. Тегирменчи айымдын сырткы көрүнүшү өтө серт, бирок жан дүйнөсү боюнча ырайымдуу жана адилеттүү аял болчу. Кыз Тегирменчи айымдын берген көрсөтмөлөрүнүн баарын так аткарды. Анын чын дилден аткарган эмгегине жооп кылып, тегирменчи айым жетим кызды алтын менен күмүшкө чулгап, байытып, үйүнө жөнөтөт. Үйдө аны каардуу өгөй энеси эч нерсе болбогондой тосуп алат. Алтын жалатылган өгөй кызын көргөн өгөй эне, кызын кудукка жөнөтөт. Эмгектенгенди сүйбөгөн, тил укпаган, жалкоо кыз жер астындагы дүйнөдөн алтындан жасалган асыл баалуулуктарды эңсейт. Бирок, тегирменчи айымдын бир да тапшырмасын аткара албаган жалкоо кыз кара май толтурулган казанды сыйлыкка колуна алып кайтат. [2, с. 432]

Мындан сырткары бир тууган Гриммдердин калемине таандык «Алтын чач кыз- Рапунцель», Ганс Христиан Андерсендин «Кар ханышасы» ж.б.у.с дагы мактоога арзыган чыгармалар бар. Бул чыгармаларды жана алардан алынган ар кандай кыскача эпизоттордун сабакта колдонуу менен угармандардын тилге деген кызыгуусун жомок аркылуу өркүндөтүүгө мүмкүнчүлүктөрдү алууга кадамдар жасаалары абзел.

Бул жомоктордо достук жана сүйүү жөнүндөгү окуялар жана сүйүүнүн жана эрктин жардамы менен бардык сыноолорду, тоскоолдуктарды жана кыйынчылыктарды жеңүүгө боло тургандыгын даназалайт. Жомоктордо жада калса жамандыкты сүйүүнүн аркасы менен жеңүүгө боло тургандыгын көрсөтө турган эпизоттор студенттерди, дүйнөдөгү бардык элдердин ынтымагы, биримдиги, үй-бүлөлүк баалуулуктары бирдей экендигин түшүнүүгө көмөк көрсөтөт. [3, с. 543]

Жомок элдик оозеки чыгарма. Жомоктордо каармандардын акылмандыгы, эрдиги, гуманизми, кайраттуулугу жана мүнөзүнүн оң, терс сапаттары чагылдырылат. Ошондой эле жомоктордо эпикалык өзгөчөлүктөр

көрсөтүлөт. Угармандар жомок аркылуу окуп үйрөнүп жаткан тилдеги элдердин тарыхый, социалдык жана күнүмдүк маданиятын түшүнө алышат.

Макал-лакаптар менен көбүнчө немец фольклорунун руханий салттарын чагылдырылып келет. Немис макал-лакаптары, башка англис, кыргыз тилдериндегидей эле болуп жаткан окуялардын кыйыр маанисин камтыйт.

Мисалы: «Alte Liebe rostet nicht», «Old love does not rust», «Эски дос эстен кетпейт, жаны дос баркка жетпейт». Бул макалды эске алуу менен угуучулар эски достору (класшаштары) аларды эч качан кыйынчылыкта калтырбай турганын түшүнүшөт. «Gebranntes Kind scheut das Feuer», «Burnt child dreads fire», - «Сүткө оозун күйгүзгөн, айранды үйлөп ичет». Ошондой эле төмөнкү немец тилинде айтылган айрым макалдар кыргыз тилиндеги макалдарга мааниси жагынан төп келгендиги да угуучуларга жаттаганга жана түшүнгөнгө женил болоорун көрсөтүп келет.

Durch Fehler wird man klug - Көч бара-бара түзөлөт.

Erst wägen, dann wagen- Жети өлчөп бир кес.

Lügen haben kurze Beine - Капка ийне катсаң да чыгат.

Morgen, morgen nur nicht heute, sagen alle faulen Leute - Жалкоонун эртеңи түгөнбөйт.

Ost und West, daheim das Best - Башка элде султан болгуча, өз элинде ултан бол.

Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm. - Алма сабагынан алыс түшпөйт.

Berg und Tal kommen nicht zusammen, wohl aber die Menschen. - Эки тоо көрүшпөйт, эки адам көрүшөт.

Böse Beispiele verderben gute Sitten. - Жамандан адаш, жакшыга жанаш.

Мына ушул макал-лакаптар аркылуу угуучулардын акыл-эси, тил жөнүндөгү түшүнүгү байыйт. Чет тилдерде сүйлөөсү өнүгөт. Аларга макалдар эки тилде кыргыз, немец тилдеринин аналогдорунда берилгендиктен, фольклордук чыгармаларды салыштырып, изилдеп үйрөнүүгө мүмкүнчүлүк алышат. [4, с. 333]

Макал - адамдардын көп жылдан бери келе жаткан философиялык ой корутундуларын жыйынтыктап, алардын турмуш тажрыйбаларынын негизинен алынган, бир же бир нече уйкаштыктардан жана ыргакташкан сүйлөмдү, анын ичиндеги ойду бүтүрө айткан, тарбиялоо максатында колдонулган фольклордук чыгармалар. «Адам оюнун, акыл-эсинин энциклопедиясы» болгон макалдар дээрлик дүйнөнүн бардык элине таандык болуп саналат, а түгүл айрым макалдардын мааниси окшош келээри жөнүндөгү маалыматтарга студенттер толук канааттана алышат.

Макалдар элдин турмуш тажрыйбасынан улам чыкканын, алардын жалпы нравалык функциясы бирдей экенин мына ушундан да байкоого болот. Макалдар фольклордук тексттерде жана бардык эле жазуучулардын чыгармаларында кеңири учурайт жана адам турмушунун бүткүл көрүнүштөрүн өзүнө тема кылып алат. Накыл сөздөр, макал-лакаптар элдин улуттук маданиятын, кулк-мүнөзүн ачып көрсөтөт. Тилдердин арасында көптөгөн фольклордук чыгармалар кандайдыр бир маанилери жагынан окшоштугу да байкалат. Бирок бир кана нерсе ар бир элдин тарыхый окуялары ар кандай жолдор менен өнүгөт. [5, с. 224]

Фольклордук жанрлар – элдик тарыхый окуялар, үрп-адаттары аркылуу чагылдырылат. Демек, азыркы ке-

лечек муундар кайсы элдин кандай маданияты, кандай тарыхы бар экендигин, фольклордук чыгармалар аркылуу ошол үйрөнүп жаткан тилдин элдик тарыхый окуяларын, кылымдар бою келе жаткан көөнөрбөс маданияттарын таанууга, акыл-эс ой чабыттарын кеңейтүүгө мүмкүнчүлүк ала алышат.

Жаңылмачтар – фонетикалык көндүмдөрдү үйрөнүүнүн эң маанилүү жолдорунун бири. Натыйжада угуучулар немец тилинде табигый кепке көнүгүүнү, тилдик тыбыштык элементтерди бат жана туура сүйлөп көнүгүү аркылуу ээ боло алышат. Мисалы:

Barbara bringt braune Brötchen, Braune Brötchen bringt Barbara.

Bürsten mit schwarzen Borsten bürsten besser, als Bürsten mit weissen Borsten.

Der Zahnarzt zieht Zähne mit Zahnarztzangen im Zahnarztzimmer.

Kluge Kopfe kaufen keine kleinen Kleiderknöpfe, kleine Kleiderknöpfe kaufen kluge Kopfe nicht.

Hinter Hermann Hannes Haus, hangt hundert Hemden raus, hundert Hemden hangen raus, hinter Hermann Hannes Haus.

Eine lange Schlange schlängelt sich um eine lange Stange. Um eine lange Stange schlängelt sich eine lange Schlange.

Esel essen Nesseln nicht. Nesseln essen Esel nicht.

Müller, mahl mir mein Mahl, meine Mutter will mir heute Mehlbrei machen.

Жаңылмач – айтууга кыйын болгон уйкаш муундардын, сөздөрдүн туташ келишинин негизинде түзүлүп, ылдам айтканда жаңылып, сөздү так айта албай кала турган сөз тизмектеринен турган фольклордун диактикалык чакан жанры.

Тыбыштардын окшоштугу жаңылмачтардын айныбас композициялык принциби. Ошондуктан жаңылмачтарда көркөм сөздөгү добуштук окшоштуктарды жаратуучу аллитерация, анафора, уйкаштык сыяктуу формалар жыш учурайт. Анын айтылышы үндөш тыбыштардан турган сөз тизмектеринен агайын курулуп, жаш муундарды үйрөнүп жаткан тилде так жана уккулуктуу сүйлөөгө, ошондой эле тилди үйрөнүүдөгү ар кандай кыйынчылыктарга бат көнүүгө тарбиялайт. [6, с. 128]

Студенттерге чет тилин окутууда фольклордук жанрлардын айрым элементтери менен айкалыштырып окутуу чет тилдерди үйрөнүүгө бир топ түрткү берээрин өз практикабыздан көрүп келебиз. Фольклордук чыгармадагы оозеки сүйлөө жөндөмүн жана фонетикалык жактан тыбыштарды туура ийине келтирип сүйлөөгө көнүгөөрүн, ошондой эле тилдик сөз бирдиктеринин көбөйтө турган механизмдердин пайда болоорун, тилге болгон кызыгууларынын артылаарын ишенимдүү айта алат элек.

Фольклордук тапшырмаларды аткаруу менен ар бир угарман өзүлөрүнүн эс тутумдарын чыңдоого, кеп байланышын өнүктүрүүгө чоң көмөк ала алышат. Ошондой эле тил үйрөнүүчү ошол өлкөлөрдүн маданиятын жана салтын сыйлоого ага этияттык менен сабырдуу мамиле жасоого мүмкүнчүлүк ала алат.

Адабияттар

1. Адоньева С. Б. Прагматика фольклора / С. Б. Адоньева. – СПб: Изд-во С. Петербург, ун-та; ЗАО ТИД

«Амфора», 2004. – 312с.

2. Аникин В. П. Теория фольклора. Курс лекций / В. П. Аникин. – М. КДУ. - 2-е изд., доп. – 2004. – 432 с.

3. Богатырев П. Г. Фольклор как особая форма творчества / П. Г. Богатырев, Р. О. Якобсон. – М.: «Искусство», 1971. – 543 с.

4. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – 3-е изд., стер. – М. Академия, 2006. – 333 с.

5. Миньяр-Белоручев Р. К. Методика обучения фран-

цузскому языку: учеб. пособие. / Р.К.Миньяр-Белоручев. – М. Просвещение, 1990. – 224 с.

6. Будур Н. Сказочная энциклопедия. / Н.Будур. - Москва: «Ольма-Пресс», 2005. - 128 с.

7. Васильева А. Рапунцель. /А.Васильева. - 2007. – 3 изд. - 128 с.

8. Атакеева Г. Дуальная система в начальном профессиональном образовании Германии. // Вестник Бишкекского гуманитарного университета им. К.Карасаева, 2012. - №1. – С.96-98.
